

Temetni tudni és akarni kell. A hullákkal való játék halottgyalázás. Mit hoztak Nyirő urnájában a politikai csempészek? És hova dugták el a haló porokat?

A halál utastársa

Ötszáz pengőbe kerül a halottszállítás Kolozsvárról Rákosra, de a jószívű koporsós négyszázért is megszámítja az utolsó utat. Ennyi engedmény sem elég a szegény székelynek, aki a nagyvárosból, sikertelen orvosi kezelés után, minden áron otthoni sírba akarja temetni elhunyt szerelmét.

Az alkudozás eredménytelen, nincs elég pénz a szállításra, az élő a holtal mégis útra kel – **ez az utazás a magyar filmtörténet egyik legmeggrázóbb jelenete.**

A történet szerint a férfinak csak harminc pengője van, élőknek járó – olcsó – jegyet vesz hát halott kedvesének is, s úgy ülnek fel ketten, az élő és a holt, a hazafelé vivő vonatra. A kegyeletből és szerelemből csaló férfi beszél a hullához a személyvonat padján, a testet az ablaknak támasztja, megigazítja a kendőjét. Mintha élne.

A szerelem örök, a halál pedig tilos a vonaton: rejt és szeret a férfi, simogató, becéző, hullának suttogott szavaival. Hiába az álca, oly korban ülnek együtt az utasok a fapadon, amikor a halált nem lehet elrejtteni. Utastársai értik a férfit, a hullát, a nincstelenséget, az utaztatást és a hazai sír fontosságát.

„Sokat szenvedtünk, csak tetűnk vagy háromféle volt. Az udvarba kettős sorba parancsoltak bennünket, s a sorok közt egy zsákból **leöntöttek valami régi, dohos puliszkalisztet, hogy aki éhes, az nyalja.**

Aztán bévágott közibénk a flektifusz, hullott az ember, mint az őszi légy. A katonák nagy meszes gödröt ástak, s lapáttal hengergették be a holttesteket, hogy a betegség ne terjedjen” – mondja, mintegy mellékesen, a rettenetes példázatot az egyik útitárs, válaszként a felesége hulláját becéző-bíztató férfinak.

Kint, a vonatablakon túl, hegyes-völgyes erdélyi táj, a szerelvényen az utastárs a halál. A bent ülők nem tiltakoznak, csak félnek. Furcsa, szolidaritás veszi körül a temetetlen holtat, a hulláját ölelő szerelmest, a hazafelé utazókat. Arcok egészen közeli, szemvillanások, fények, árnyak: háborús filmkockák egy békebeli filmen. Figyelmeztetés? Tiltakozás? A filmet 1942-ben **Szóts**

István

rendezte.

A forgatókönyv Nyirő József novellájából íródott.

Az Emberek a havason a velencei biennálé művészeti nagydíját nyerte el abban az évben. Szóts eljutott **Viscontiig, de Sicáig**, nélküle a neorelizmus sem lett volna azzá, ami.

Azért hatott, mert a kor populáris kultúrájától eltérően (erről lásd részletesen [Margitházi Beja](#) írását) „igazi volt”. Igazi emberek igazi nyomora igazi természetben hóval, fenyőkkal, farkasüvöltéssel.

Mit jelentett 1942-ben az igazság? Túl a műtermi műviség lebontásán, az igazi helyszíneken és farkashangon? Milyen viták, nézetkülönbségek, kompromisszumok árán jött létre az Emberek a havason? Kinek a filmje ez az erdei film?

Nyirő helyszínei, figurái, történetei.

Olyannyira a Nyirőé, hogy a saját birtokai közelében forgatták. De Szóts erejétől válik világhírű alkotássá: **ő áll ellen, hogy ne lehessen propaganda belőle**. Miközben Nyirő a Magyar Erő című hetilapot szerkeszti, aközben Szóts azért dolgozik, hogy ebben a történetben, az ő filmjében a tragédia valóban látható, követhető legyen, és kiszoruljon a korabeli kurzus.

Olyan kevés kellene ahhoz, hogy az Emberek a havason ne legyen több gyilkosságra, pogromra való felbujtásnál a Horthy-éra végén, a nyilas korszak előszobáján. De Szóts ellenáll: **ebben a történetben nem lesz bűnös sem a zsidó, sem a román**.

Nyirő nem áll ellen: a nyilas puccs idején Magyarországon, a háború után emigrációban tart ki a szélsőjobb, a hungarizmus mellett.

Van itt egy munka,

amit a magyar közélet, kultúra nem hajlandó türelemmel, önfegyellemmel, kritikával végigcsinálni. És ez az, amit Szóts felvállalt: **szembenézett a félelmekkel, az előítéletekkel, a sémákkal**, és megtalálta ezek számára a megtisztítás, megtisztulás módját. A közös nevezőt, nyelvet, képet, formát. Majdnem lehetetlen vállalkozás.

A forgatókönyvíró, akinek a filmjében elhangzik, hogyan lapátolják közös verembe az elhullottakat, két évvel a képes tiltakozás után így vall politikai hűséget:

„Most már tudom, hogy ki vagy! Németország szellemi életének vezére, a világégés kellős közepében, amikor hazája dicsőséges harcát vívja, édes anyanyelve tisztaságától borul el. Ez megmagyaráz mindent: azt is, hogy ki **Joseph Goebbels** Reichsminister, és hogy miért ilyen nagy és legyőzhetetlen Németország!”. Ez így együtt Nyíró politikai-művészeti hagyatéka, bizonyítványa, valódi szándéka.

Hogyan lehetséges ez?

Hát így. Hogy minden benne van a magyar kultúrában, Göbbels is, és a penészes puliszkalisztet nyaló, tífusztól rettegő székelek is. Nyirő, Tormay Cécile, Wass Albert is. Ady, József Attila, Kovács András Ferenc és Parti Nagy Lajos is. Amit a magyar kormány csinál most, az az eddig eltitkolt, (joggal) elszégyellt kulturális örökség kanonizálása, más kánonok semmissé nyilvánítása, kiebrudalása, lejárata. Ez a neobarokk retro kora, írja [György Péter](#).

Nem az a baj, hogy **a magyar kormány kánonokat most sajátít ki**, hogy a magyar jobboldal két évtized alatt elhasználta Sütőt, Márait, Wass Albertet, eljutott Tormay Cécile-ig és most Nyirőt zabálja. Nem. A kultúra politikai kisajátítása – megint csak idézem György Pétert – olyan hagyomány, amelyet a Kádár rendszer is kedvvel gyakorolt. (És hány, meg hány korábbi rendszer, teszem hozzá.)

A hatalmi akaratra életművek mentek rá, jobb és rosszabb életművek egyaránt. Szövegek váltak egysíkúvá, formák váltak tarthatatlanná, tartalmak szegényedtek el. Vannak szövegek, amelyek túléltek az ilyen folyamatokat, és vannak művek, amelyek nem. **Legyünk hálásak a hatalomnak, ami felfalja önmagát**

. Az sem baj, hogy

a mai magyar kultúrpolitika büntet, mellőz és megaláz.

Most megtanuljuk, hogy mit jelent az ellenállás, a szellemi autonómia, a politikai részvétel. Kellett ez a tanulási folyamat, nagyon. Az sem baj, hogy előkerült mindaz, amiről eddig nem tudtunk, vagy nem akartunk tudni. Ha hamarabb, jobban ismerjük Nyirőt, Tormay Cécile-t, talán ma óvatosabbak, felkészültebbek, határozottabbak lennénk. Tisztábbak, tudóbbak.

A bűn az, hogy **a magyar kormány a magyar nemzeti kultúra nevében felszámolja a kultúrát.**

A kisajátítás után kioltja a kánonokat, semmissé nyilvánítja azokat.

Nyirő József nem szerzőként érdemelte ki az újratemetést. Nem forgatókönyvíróként vált újra érdekessé, kérdésessé és kérdezhetővé. **Nyirő József nyilas propagandistaként egy politikai árucsomag védjegyeként került forgalomba**

.

Így vált az ideai önkormányzati választások egyik médiahack-eszközzé. Ezért volt az előre

bejelentett és (a magyar szervezők által) szándékosan elszabotált temetésének „kommunikációs vezetője”, akinek egyetlen valódi feladata a provokáció, a figyelemfelkeltés volt. Semmiképpen sem az emlékezés és az emlékeztetés. Mert eladni akartak vele. **Nyirő Szász Jenő csatolt áruja.**

Miért pont Nyirő?

Azért, mert **a jobboldal már mindent kiárúsított, eladott, ami eladható.** Még ő maradt a sublódban. Ma már az olvasó nem ingerelhető Wass Alberttel, mert könyvei túl sokáig vártak vevőre a ponyván. Mert felteltek a háztartások a köteteivel. Mert túl sokat idézték.

Ideológiai és nem kulturális verseny zajlik. Egyre egyszerűbb, egyre hatásosabb üzenetekre van szükség. **Most a nyilasokig jutottunk.** Még incselkedünk a már elszabadított, rettenetes szellemmel. „Nem is annyira nyilas”, „azért vannak jó mondatai” – mentegetik, akik mentegetik Nyirőt. Igen, vannak.

Szóts kell a mondatok mellé, munka és figyelem. Most azonban nem állt Nyirő mellé Szócs Géza, és nem kapott szót Szóts István. **Most maradt a propaganda, a provokáció,** az értelmezésnek és az értelemnek való makacs ellenállás. A következő lépés már csak az lehet, hogy a kultúra ürügyként, mázként sem kell. Amikor nyíltan ki lehet mondani, hogy Szálasi, Sztójay a mi emberünk.

Ha a Fidesz a politikai versenyben lenyúlta a Horthy-korszakot, a Jobbiknak (Erdélyben utazó vetélytársának) tehát mi más maradt, mint a Szálasi-korszak? Ma Nyirő, holnap maga Szálasi, **már nem válogatunk. Kipróbáltuk, mindent lehet.**

Azért még emlékezzünk arra, hogy felnyaltuk a földről a puliszkát, és hulláinkat lapáttal hányták a gödörbe.

A szöveg másodközlés. Eredetileg a manna.ro portálon jelent meg.